

DEN HVIDE KØDBY

BYGNINGS- OG BYRUMSMANUAL 2015

Historie og fredningsværdier

Den Hvide Kødby er en vigtig del af kulturarven såvel arkitektonisk som kulturhistorisk. På denne baggrund blev bygninger og byrum fredede fra midten af halvfemserne. Den Brune og Den Hvide Kødby blev i 2007 udpeget som et af 25 nationale industriminder, der har haft særlig betydning for Danmark og industrialiseringen.

Se mere om Kødby-områdets historiske udvikling i afsnittene ”Kødbyens historie” samt ”Fredningsværdier”.

Se mere om de 25 nationale industriminder på Kulturstyrelsens hjemmeside: www.kulturarv.dk/25fantastiske/25-fantastiske-industrier/.

Fredning og ombygning

Fredningen betyder, at Kulturstyrelsen, iht. bygningsfredningslovens §10, skal godkende istandsættelser og renoveringer i alle detaljer - i såvel bygninger som byrum. Samtidig skal alle byggearbejder godkendes hos alle relevante myndigheder, som udover Kulturstyrelsen, også er Københavns Kommune. Se mere om retningslinjer for myndighedsbehandlingen i afsnittet ”Ansøgninger”.

Manualen for bygninger og byrum

Hensigten med Bygnings- og Byrumsmanualen er at præcisere retningslinjer og principper for ændringer af lejemål – samt præcisere muligheder for anvendelse af byrummet til mere rekreative funktioner. Målet er, at det skal være mere gennemskueligt, hvad der umiddelbart kan gives tilladelse til og, hvad der kan være mere tids- og ressourcekrævende at opnå tilladelse til.

Manualen er vejledende og afsættet for manualernes retningslinjer er, at værne om fredningsværdierne i samspil med udviklingen af Kødbyen.

Se mere om retningslinjer for anvendelsen og indretning af Kødbyens byrum i afsnittet ”Manual for byrum” og mere om retningslinjer for bygningsarbejder i afsnittet ”Manual for bygninger”.

Manual for bygninger indeholder beskrivelser og tegninger af, hvordan bygningsarbejder skal udføres i Den Hvide Kødby. Manualen er vejledende og fritager ikke fra at søge om tilladelse til arbejder, der går ud over almindelig vedligeholdelse.

Manualen er en opdateret version af ”Den Hvide Kødby, Manual for Bygningsarbejder” fra 1998, der blev udarbejdet i forlængelse af fredningen.

Bygnings- og Byrumsmanual for Den Hvide Kødby er udarbejdet i samarbejde mellem Københavns Kommune og Kulturstyrelsen samt rådgiverne Erik Møller Arkitekter og Barfoed & Rasmussen Arkitekter.

FREDNINGSVÆRDIER

ANSØGNINGER

KØDBYENS HISTORIE

FREDNINGSVÆRDIER

FREDNINGEN KORT FORTALT	4
FREDNINGEN OFFICIELT BESKREVET	7

MANUAL FOR BYRUM

MANUAL FOR BYGNINGER

FREDNINGEN AF DEN HVIDE KØDBY – KORT FORTALT

Den Hvide Kødbý er fredet, fordi det er et helt unikt dansk industrianlæg, der viser, hvordan arkitekter og ingeniører i 1930'erne planlagde en fuldstændig og detaljeret proces for kødproduktion. Dyrene kom ind med jernbanen, blev slagtet, forarbejdet og solgt.

Den Hvide Kødbý er betydningsfuld pga. sine store arkitektoniske kvaliteter. Den regnes for et tidligt hovedværk i Danmark indenfor stilretningen ”International funktionalisme”. Sammen med den Brune og den Grå Kødbý fortæller den om tre epoker indenfor animalsk fødevareproduktion i Danmark, der strækker sig over mere end 100 år. Derfor har Kulturstyrelsens udpeget Kødbýen som et af 25 industriminder af særlig national betydning.

De kulturhistoriske fredningsværdier

For at kunne forstå, hvordan Den Hvide Kødbý fungerede som slagteri og produktionssted for kødbearbejdning samt engrossalg af kød - fra 1930'erne og frem til dens langsomme afvikling i slutningen af 1900-tallet, er det vigtigt at bevare anlægget. Tunnellen under Ingerslevsgade og jernbaneperronerne på hovedanlæggets bagside vidner fx. om, hvordan levende kreaturer engang ankom til Slagtehallen med tog. I Slagtehallen er det vigtigt stadig at have fornemmelsen af den store velbelyste midterhal med rengøringsvenlige materialer, der skulle bidrage til en god hygiejne, de omgivende kølerum og gangarealer mm. samt de gamle hejseværk og transportskiner med kroge til dyrekroppene. Det gælder også de bevarede træk i den tidligere Kød- og Flæskehal.

Af stor fortælleverdi er også butiksområdet omkring Flæsketorvet og i Boderne, hvor de åbne pladser og gader sikrede kunderne gode til- og frakørselsforhold. Markiserne over butikkerne fortæller historien om, hvordan kødvarerne skulle skærmes mod sol, regn og sne under af- og pålæsning. Indvendigt var det vigtigt at holde en høj hygiejnestandard og signalere renlighed. Den historie fortæller butikkernes enkle, funktionelle rum med slidstærke og rengøringsvenlige klinkegulve og- podier, fliser på væggene, kødkroge i loftet, kølerum, kassefunktioner mm. På butiksområdets bagside er de udvendige industrielevatorer fremtrædende bygningslementer, der minder om kødbýens industrielle fortid.

Det forhenværende talgsmelteri, der med sin tidligere ildelugtende funktion blev trukket længst muligt væk fra de andre bygninger kendetegnes af de samme krav til gode funktionelle rum med slid- og hygiejnevenlige materialer, robuste trapper, rampe, industrielevator etc. Det bevarede skilt på gavlen for C.E. Bast's Talgsmelteri er et tydeligt vidnesbyrd. Maskinhuset med den store velbelyste maskinhal til køleanlæg og dets øvrige velbevarede interiører fortæller også om Kødbýens behov for store fælles tekniske anlæg i rationelt indrettede lokaler.

Endelig fortæller den langstrakte kontorbygning ud mod Ingerslevsgade med de mange frempringende udbygninger, der oprindeligt alle var udstyret med døre, om dens tidligere brug som Arbejdsformidling i en tid, hvor arbejdsløse mødte til jævnlig kontrol og derfor skulle have nem ind- og udgang af ekspeditionslokalet.

Omgivelserne i Den Hvide Kødby er også fredede, fordi de bidrager til historien om, hvordan Kødbyen tidligere fungerede med god plads til kundernes biler og parkering i boderne og på Flæsketorvet, mens området mellem Kød- og Flæskehallen, Slagtehallen og bebyggelsen langs Ingerslevsgade stadig rummer mange spor fra dengang jernbanen var ført helt op til bygningerne for at kunne afsætte de levende dyr og borttransportere det forarbejdede kød. Samtidig sikrer fredningen af omgivelserne også, at bygningerne fortsat kan opleves i deres oprindelige helhed.

De arkitektoniske fredningsværdier.

Den Hvide Kødbys position som et hovedværk indenfor den internationale funktionalisme skyldes flere forhold. Vigtig er den klare og gennemførte helhedsplan præget af symmetri og en hierarkisk opbygning i de områder, hvor kunderne kom. Hierarkiet kommer b.a. til udtryk i Fjerkræhallen og Kød- og Flæskehallen's placering i anlæggets midterakse med den mindste af hallerne ud mod Halmtorvet og den største hal med tyrerelieffet ud til Flæsketorvet som anlæggets kulminationspunkt. Det viser sig også i randbebyggelsens stigende etagehøjder fra Halmtorvet til Flæsketorvet og i de smallere gaderum i Høker- og Slagteboderne, der leder frem til den store centrale plads i anlæggets midte, hvor randbebyggelsen vider sig ud, så der skabes en monumentalt U-formet plads omkring Kød- og Flæskehallen. Bagsiderne af randbebyggelsen, Flæskehallen og Slagtehallen var tidligere interne arbejdsområder for Kødbyens medarbejdere, hvorfor de er indrettet efter funktionelle behov.

En væsentlig fredningsværdi er det fælles arkitektoniske formsprog. Det ses i de kubisk inspirerede bygningskroppe med næste flade tage, de skarpe kanter, horisontale linjer og lange ubrudte murflader, vinduesbånd og enkle geometriske former som cirkler og buer. Det er vigtigt for det fælles præg, at Den Hvide Kødby er opbygget af ensartede modul-lignende bygningslementer og materialer. Det ses fx. i de ensartede industrielt fremstillede vinduer, døre, elevatorer mm. Til gengæld bryder hallernes særegne arkitektur med det homogene præg og bidrager til at skabe variation i anlægget. Et andet karakteristisk træk er de dengang moderne materialer, der står i kontrast til den Brune Kødby og det omkringliggende kvarters bebyggelse, bygningernes glatte, hvidmalede betonmure og store glaspartier samt indvendige betonavægge. Elementer der er med til at betone Den Hvide Kødbys historie som et industrianlæg, hvor funktion og renlighed var i højsædet.

Den fine proportionering i anlægget kan også fremhæves. Hertil kommer den konsekvent gennemførte farvesætning med hvide mure, hvide og blå vinduer, døre, markiser etc. Et mindre, men ikke ubetydeligt træk er skiltningen over butikkerne, som er udformet efter faste retningslinjer, der nok tillader virksomhederne at bruge deres egne logoer, men samtidig sikrer et vist fællespræg gennem deres karakter, placering og farvevalg. Dermed kommer de også til at indgå som et dekorativt element i anlægget sammen med Utzon-Franks tyrerelief.

Udover de kulturhistoriske træk rummer nogle af interiørerne også fine arkitektoniske detaljer. Det ses f.eks. i flere trapperum med karakteristiske træk fra den internationale funktionalisme såsom fint svungne trapperækværk.

På de følgende side kan du læse Kulturstyrelsens officielle beskrivelse af Kødbyens fredningsværdier. Vi henviser til Kulturstyrelsens hjemmeside, hvor den til enhver tid gældende Fredningsbeskrivelse vil være at finde i opdateret form på www.kulturarv.dk.

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

DEN HVIDE KØDBY

KØBENHAVNS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	5., 7. og 20. februar 2013
Besigtiget af:	Københavns Ejendomme, Rikke Tønnes
Journalnummer:	
Kommune:	Københavns Kommune
Adresse:	Flæsketorvet 100, Slagtehusgade 15 Flæsketorvet 11, Ingerslevsgade 48 Flæsketorvet 79, Staldgade 78 Flæsketorvet 68, Halmtorvet 27A Flæsketorvet 1, Ingerslevsgade 56
Betegnelse:	Den Hvide Kødbý
Fredningsår:	1999
Omfang:	Slagteboderne, Fjerkræhallen, Høkerboderne, Kødboderne, forbindelsesbygningen, Flæskhallen, Talgsmelteriet, Maskinhuset, Slagtehallen, Svalehallen, Kølehuset samt de tilhørende arealer mellem bygningerne (1931-34 af stadsarkitekt Poul Holsøe, bistået af Tage Rue, Curt Bie og R.C.C. Hedegaard samt for ingeniørarbejderne, Carl Bruun og P.J. Børge). Kontorbygningen (1940 af arkitekt M.J. Kelde).

BYGNINGSBESKRIVELSE

Den Hvide Kødbý er den nyeste del af Kødbýen beliggende i karreen mellem Halmtorvet, Skelbækgade, Ingerslevsgade og Kvægtorvsgade. Den Hvide Kødbý har hovedindgang i nordvest mod Halmtorvet. Mod nordøst ligger den i direkte tilknytning til Den Grå og Brune Kødbý. Derudover består anlægget af tre bygninger ud mod Ingerslevgade og et gadeforløb til Skelbækgade.

Den Hvide Kødbý er et lavt udstrakt anlæg i hvid jernbeton, der skiller sig markant ud i forhold til de omkringliggende traditionelle brokvarterkarreer i 5-6 etager, Den Brune og Grå Kødbýs murstensbyggeri og det åbne jernbaneterræn på den anden side af Ingerslevsgade. Anlægget består af et meget stort samlet bygningskompleks plus tre mindre bygninger. Det store anlæg er i hovedtræk symmetrisk opbygget med to store bygningsenheder, Fjerkræhallen og Flæskhallen, i anlæggets midterakse. Hallerne er adskilt af en stor plads, Flæsketorvet, og omgivet af en sammenhængende randbebyggelse, der kun er åben mod sydøst med et gadeforløb til Skelbækgade. Fra Halmtorvet til Flæsketorvet løber to brede gader - Slagteboderne og Høkerboderne - mellem Fjerkræhallen og randbebyggelsen. Sidstnævnte bredes ud ved Flæsketorvet, så der dannes tre store sammenhængende gårdrum i en U-form omkring Flæskhallen. På bagsiden af randbebyggelsen i det sydøstlige hjørne findes en mellembýgning, der forbinder anlægget med Slagtehallen i Slagtehusgade. Randbebyggelsen

fortsætter langs gaden med navnet Kødboderne til Skelbækgade. Sydøst for det store sammenhængende bygningskompleks ligger tre separate bygninger ud mod Ingerslevsgade og baneterrænet.

Hele bebyggelsen af opført i in situ støbt jernbeton og fremstår som en række sammenhængende bygninger af kubisk inspireret form. Murene står hvidmalede, bortset fra et kort facadeforløb i gult murværk ud mod Den Brune Kødby, og dækkes af svagt hældende - næsten flade - heltage og ensidige tage beklædt med tagpap, der i hallerne har forskellige former for ovenlysvinduer. Anlægget står i 1-2 etager, der punktvis er forhøjet op til 4 etager.

Hovedfacaderne med butikker ud mod Flæsketorvet og boderne præges af horisontale mur- og vinduesbånd. Murene fremstår som rolige glatte flader, der kun brydes af butikkernes skiltning. Skiltningen består mange steder af forhøjede logoer og skrift i farverne rød, blå og sort. I stueetagen findes ca. 600 meter sammenhængende butiksfacader med et let relief af fremspringende vinduespartier i forhold til murværk og døre. Butiksvinduerne er hvidmalede, mens den udkragede bundplade i beton og overstykket er malet enzianblåt. Der er kun bevaret få af de oprindelige butiksvinduers rammer med valsede stålprofiler i spinkle dimensioner. Alle butiksvinduerne er af nyere dato med lidt kraftigere aluminiumsrammer og termoruder. Hovedparten af dørene i jern er enten enkelt- eller dobbeltfløjede todelte og med glas, blåmalet ramme og karm samt hvidmalede lodrette tremmer. Over stueetagens murbånd er butiksfacaderne udstyret med hvidmalede markisekasser og enzianblå markiser. Flæskehallen har dog støbte baldakiner. Overetagerne er udstyret med fortløbende vinduer kun brudt af smalle murpiller og har karakter af vinduesbånd. Vinduerne er inddelt med lodposter og tværsprosser i kvadratiske ruder.

Gennem portrum er der adgang til hovedanlæggets gårde, hvis facader ikke bærer samme præg af orden og systematik som hovedfacaderne. De er udformet efter funktionelle behov med mange udbygninger i form af trappetårne, elevatorer, tilbygninger, halvtage etc. samt med blåmalede vinduer og -døre af forskellig størrelse og placering. Mange af vinduerne har lodposter og tværsprosser, der indrammer kvadratiske ruder ligesom på hovedfacaderne. Industrielevatorerne markerer sig tydeligt i gårdrummene gennem deres blåmalede jernskeletter, hvoraf nogle tilhører den oprindelige type, mens andre er af nyere dato.

Fjerkræhallen med en smallere og lavere forbygning vender gavlen ud til Halmtovet. Den er bygget op over en struktur af 10 fremtrædende betonbuer med mellemliggende betonskaller hver af 20 meters bredde dækket af et heltag med blandede ovenlysvinduer. Den omgives af en randbebyggelse, så der dannes to gårdrum langs hallens

sider. Hallens gårdfacader rummer flere tilbygninger og betonbaldakiner. Gavlfacaden mod Halmtorvet har baldakin over et nyere indgangsparti til et supermarked. Indvendig har hallen nyere forsænkede lofter og ruminddeling. Randbebyggelsen står i én etage og rummer en række butiksenheder.

Flæskehallen, også kaldt Kød- og Flæskehallen, er anlæggets største bygning på mere end 8000 m². Den er opbygget med betonsøjler over et grid på 9x12 meter i dobbelt etagehøjde og dækkes af en langs-gående rytter omgivet på hver side af ni shedtage. Hovedfacaden vender ud mod den midterste del af Flæsketorvet. Den rummer butikker i stueetagen, der er overdækket af en støbt baldakin med rundede hjørner. På toppen af baldakinens midte står bygningens navn, Kød- og Flæskehal, med fritstående blå bogstaver skarpt op mod førstesalens hvide murbånd. Derover følger et vinduesbånd kronet af et relief af J. Utzon-Frank forestillende en tyr på tagrytterens gavl, der omgives af den yderste række shedtages vinduespartier. Vinduesbåndene videreføres på hallens langsider lige over en understøttet baldakin, mens tagetagen præges af shedtagenes trekantede gavle med runde blåmalede vinduer, der mange steder er blændede. I det sydvestlige hjørne findes en nyere tilbygning med hovedindgang til hallen. Den sydlige facade, der er sammenbygget med randbebyggelsen, er udstyret med en perron overdækket med en bred og dyb baldakin og et vinduesbånd under taget. I det indre er halrummet underopdelt i flere mindre rum og indskudte etager, men hallen er fortsat synlig mange steder i sin fulde højde og med tagkonstruktionens rytter og shedlys. Grønne terrazzofliser dækker store dele af gulvet.

Randbebyggelsen ud mod Halmtorvet og bebyggelsen på den ene side af Høkerboderne og Slagterbodernes er holdt i én etage, mens randbebyggelsen på bodernes anden side er delvis forhøjet til to etager. På den sydlige gavl af Fjerkræhallen findes en tværstillet fløj i to etager, der modsvarer Flæskehallens gavl overfor og den nordlige del af randbebyggelsen. Store dele af randbebyggelsens øst- og vestvendte fløje omkring Flæsketorvet er forhøjet til tre og fire etager, men fortsat holdt i samme formsprog, materialevalg og standardiserede bygningselementer. Mod syd og langs Kødboderne svinger randbebyggelsens højde mellem to, tre og fire etager plus kælder. I hele randbebyggelsens længde bortset fra Kødboderne findes sammenhængende butiksfacader. Interiørerne i de øvre etager har mange steder undergået betydelige ændringer. Flere trapperum er til gengæld bevaret med forskellige belægninger af trinene bl.a. klinker og udstyret med smukt svungne rækværker i jern. Mange butiksinteriører står fortsat med gule klinkegulve og brede vinduespodier med klinker. De nedre dele af væggene har flisebeklædning og der findes fast inventar som kølerum, kroge, gammeldags aflukker til kassefunktion o. lign. knyttet til nuværende eller tidligere brug i fødevarerektoren.

Slagtehallen ligger i hovedanlæggets nordøstlige hjørne og er knyttet til randbebyggelsen og Flæskehallen med en forbindelsesbygning, men hallen er ellers gemt af vejen på randbebyggelsens bagside og indgår ikke den formelle, symmetriske del af anlægget. Slagtebygningen er et næsten kvadratisk uregelmæssigt bygningskompleks med store slagteri- og kølerum i bygningens midte dækket af syv shedtage og sammenbygget med de omgivende fløje. Den østlige facade i to etager adskiller sig fra det øvrige anlæg ved en synlig betonkonstruktion af søjler og dragere samt et hvidmalet stykke mur midt på facaden, der ellers er skalmuret i gule sten, så den tilpasser sig Den Brune Kødbys bygninger overfor. Derudover er den udstyret med vinduesbånd og funktionelt bestemte porte og døre. Den sydlige facade følger formsproget fra randbebyggelsen mod Flæsketorvet med vinduesbånd i to etager og er desuden udstyret med en perron foran. De øvrige facader i hvid mur er rent funktionelt indrettet med adskillige porte, halvtage, tilbygninger etc. I det indre findes store og små rum til slagteri-, svale- og kølefunktioner, gange med transportskiner, vaskerum og kontorer. En del udstyr til fødevarerproduktion er bevaret. I disse rum er der lagt vægt på materialer, der let kan rengøres. Gulvene er i beton, klinker eller terrazzo. Væggene er beklædt med hvide fliser eller hvidmalede.

Gaderne og de store pladser er funktionelt indrettet med en glat asfaltbelægning og let forhøjede asfalterede fortove, der følger bygningerne, og adskilles fra kørebanen med kantstene, der rundes ved hus-hjørnerne. Gader og pladser er desuden udstyret med hvidt optegnede parkeringsbåse og faste cykelstativer og -skure, men uden beplantning.

Maskinhuset ligger på en skrånende grund og fremtræder som tre sammenbyggede kubiske bygningsvolumener af forskellig højde og bredde ud mod Ingerslevsgade, mens bagsiden mod Staldgade står som en samlet facade af varierende højde i tre etager. Maskinrummene er udstyret med store opsprossede stålvinduer med kvadratiske ruder i kopi af de originale. Også et trapperum på nordfacaden har opsprossede stålvinduer fra top til bund. Den øvrige del af bygningen har forskellige former for vinduesbånd. I bygningens indre findes to maskinrum i hver ende af bygningen og derimellem en række kontorlokaler m.m. adskilt af skillevægge, der i øvre del er udstyret med opsprossede stålvinduer. Trapperummet har et fint svunget rækværk.

Kontorbygningen øst for maskinhuset er en lav langstrakt bygning med svagt skrånende ensidigt tag, som er sammenbygget med en ikke-fredet, ældre staldlænge. Facaden mod Ingerslevsgade fremstår med en regelmæssig rytmisk fordeling af 13 let fremspringende udbygninger som en tandrække, der er udstyret med lodret femdelte

blåmalede vinduer over døre eller dørblændinger og med tilsvarende todelte vinduer i mellemrummene. Indvendig er bygningen delt på langs med et samlet butiksrum i bygningens fulde højde og længde mod Ingerslevsgade, mens nordsiden er opdelt i flere rum over to etager.

Talgsmelteriet i tre etager med lavt heltag har bånd af opsprossede, blåmalede stålvinduer af varierende størrelse, der er funktionelt begrundet, og desuden udstyret med flere jerndøre. Sydsiden indeholder tillige en udvendig blåmalet elevator i jernskelet og en glasoverdækket udvendig støbt rampe med trappe og rækværk. I gavlen er den oprindelige blå og røde skiltning i dybt relief for C.E.Basts Taglsmelteri bevaret. Indvendig står flere af bygningens rum med synlig konstruktion af søjler, bjælker og dragere i beton. Trapperummet har gule klinkegulve, hvide fliser på den nedre del af vægge og svunget rækværk.

— BYGNINGSHISTORIE

Den Hvide Kødbý er tegnet af Københavns stadsarkitekt Poul Holsøe bistået af arkitekterne Curt Bie og Tage Rue, mens Carl Bruun og P. J. Børge var ansvarlige for ingeniørarbejdet. Anlægget blev færdigprojekteret i 1930. Byggeriet påbegyndtes året efter og var færdiggjort 1934. Det er opført på en grund, hvor Vestre Gasværk, Københavns første offentlige gasværk, tidligere havde ligget og i tilknytning til Kødbýens ældre dele, Den Brune og Grå Kødbý.

Baggrunden for opførelsen af Den Hvide Kødbý var skærpede krav til hygiejne, især i forbindelse med slagting og engroshandel, som ikke længere kunne opfyldes i Den Brune Kødbý, der derefter etapevis blev afviklet. Ideen med det nye anlæg var at skabe en samlet, velorganiseret og detaljeret plan for industriel kødproduktion. Anlægget blev opført af Københavns Kommune, der også varetog forskellige funktioner side om side med private slagtere og andre produktionsvirksomheder som lejere.

Dyrene blev ført ind med tog fra jernbaneterrænet til slagting i Slagtehallen. Med elektriske hejsepil og transportskiner blev kroppene derfra ført ind på skinner til svalehallen, så levende og slagtede dyr ikke passerede hinanden på noget tidspunkt. Næste led var forkølerum og kølerum. Via en overdækket gang førtes kroppene derefter på transportskiner videre til Flæskehallen. Andre varer bearbejdedes i virksomheder i randbebyggelsen, hvorfra også engrossalget foregik. I boder og på Flæsketorvet var der parkering til de handlede vogne og cykler. Anlægget rummede tillige kontorer, dyrlæge, laboratorium m.m. Et stort ammoniakkelemlæg i Maskinhallen leverede køling gennem underjordiske rør til alle dele af Den Hvide Kødbý. Det ildelugtende talgsmelteri blev anbragt i et fjernt hjørne af

området. Da produktionsområderne var lukket for offentligheden af hygiejnehensyn, var adgangen til disse områder begrænset.

Inspirationen til den rationelle og velgennemtænkte proces for hele kødproduktionen kom bl.a. fra en studietur til lignende tyske anlæg i Lübeck, Berlin, Leipzig og Dresden. Forbillederne for den rationelle arkitektur og indretning er formentlig også at finde blandt banebrydende industrianlæg som Fiats Lingetto-fabrik i Torino (G. M. Trucco og V. B. Bottino, 1916-30), Van Nelle, en levnedsmiddelfabrik i Rotterdam (J. Brockmann, 1926-30) og Bauhaus i Dessau (W. Gropius, 1925-26). Typologisk er Den Hvide Kødby i slægt med danske forgængere som Den Brune Kødby og Kvægtorvet i Odense. Den arkitektoniske udformning knytter sig til den internationale funktionalisme, som slog stærkt igennem i de nordiske lande efter Stockholm-udstillingen i 1930. Arkitekterne fulgte med begejstring de nye tanker om lys, hygiejne, sundhed, uprætentiøs livsstil og funktionalitet. I arkitekturen kom de nye idealer bl.a. til udtryk i konstruktionsprincipperne med brug af jernbeton frem for murværk, hvilket f.eks. muliggjorde vinduesbånd med rammer i stål. Formsproget var enkelt, geometrisk og kubisk inspireret med en klar vandret orientering. Tagene var flade, murflader hvidmalede uden dekorationer eller historiske referencer og signalerede dermed renhed og hygiejne. I helheden tilstræbtes en dynamisk komposition af hvide klodser.

Den Hvide Kødby var i drift i næsten 60 år. Fra 1950'-60'erne begyndte Kødbyen at miste sin betydning, fordi forbedrede kølemetoder muliggjorde, at slagtninger i stigende grad skete i provinsen, og i 1970'erne blev den levende del af Kødbyen helt nedlagt, mens forarbejdningen af kød fortsatte. Fra 1990'erne medførte nye hygiejnekrav en afvikling af de fleste aktiviteter knyttet til kødproduktion, hvorefter nye fødevarer virksomheder rykkede ind sammen med skoler, cafeer, restauranter, kreative erhvervs virksomheder etc.

Siden opførelsen har anlægget undergået en del forandringer, hvilket er i god overensstemmelse med funktionalismens idegrundlag, hvor funktionalitet spiller en hovedrolle. Blandt de væsentlige ændringer er den punktvisse forhøjelse af *randbebyggelsen*. Fra starten var udviklingsplaner og forandringer en del af strategien for anlægget, og allerede ved præsentationen af projektet angives, at randbebyggelsen kan forhøjes med to etager udover kælder, stue og 1. sal. De forhøjede dele af anlægget følger det oprindelige formsprog, og der er anvendt de samme materialer, farver og standardiserede bygningsdele, så helhedsindtrykket er fastholdt. Butiksfacaderne døre og vinduer er stort set alle fornyet i anden halvdel af 1990'erne, og vinduerne mistede ved den lejlighed deres oprindelige spinkle karakter, men følger ellers i store træk den originale udformning. Tidligere var markiserne på randbebyggelsens stueetage også integreret i overkanten af butikkernes vinduespartier, men i forbindelse med vinduesudskift-

ningen blev de placeret under første sals vinduer af hensyn til tilkørselsforholdene med det resultat, at de nu skærmer for butikkernes skiltning. Stålsprossevinduerne i de øvrige etager er også løbende blevet udskiftet med termovinduer gennem de seneste årtier. Randbebyggelsens bagside har fået mange til- og ombygninger, og de fleste oprindelige industrielevatorer er udskiftet med nyere modeller, da de ikke længere opfyldte veterinærmyndighedernes krav. Ideen med et udvendigt blåmalet skelet og dimensionerne er dog bibeholdt i de nye elevatorer, så de fortsat indgår som markante elementer i gårdrummene. Indvendigt har mange lejemaal også undergået ændringer.

Fjerkræhallens tværgående ovenlys er blevet blændet, indgangspartiet ændret, og hallen er indrettet til butik med flere ruminddelinger, nye gulve og et lavt forsænket loft.

Den oprindelige baldakin på *Flæskehallen* er kun bevaret på nordfacaden, mens de to baldakiner langs bygningens sider er hævet for at give plads til moderne lastbiler. Et nyt indgangsparti i et arkitektonisk fremmedartet formsprog er desuden tilføjet. Som en lille detalje er en del af de runde vinduer i shedtagets gavle blændede. Ved Flæskehallens bagside er skinnerne med forbindelse til jernbaneterrænet ved Dybbølsbro fjernet. I stedet er transporten overtaget af lastbiler, men perronerne eksisterer fortsat som et minde om den tid, hvor de levende dyr blev aflæst her til slagtning. Indvendig er Flæskehallens store sammenhængende rum blevet underinddelt i flere rum, og der er indskudt flere etager med trappeanlæg.

Slagtehallen har undergået nogle bygningsmæssige forandringer i forbindelse med ændrede funktioner, men bærer fortsat præg af sin brug til kødproduktion med opdeling i rum til forarbejdning, kølerum, gange med transportskiner etc. Der er bevaret en del ældre udstyr bl.a. transportanlæg, lamper etc. foruden trapper, baderum m.m. Andet slagteriudstyr er af nyere dato.

I *Maskinhuset* er installationerne fornyet både ind- og udvendigt, men ellers fungerer huset fortsat efter sin bestemmelse og står meget velbevaret. Som en lille detalje er en ældre målertavle med ur i tidstypisk design bevaret over den indvendige dør til den store maskinhal.

Talgsmelteriet har skiftet funktion til frit erhverv, hvilket har medført nogle ændringer, men som helhed er bygningen fint restaureret med mange arkitektoniske detaljer bevaret.

Kontorbygningen er opført til brug for kontrol af arbejdsløse i 1940 af Arbejdsmændenes Fællesledelse på en grund lejet af Københavns Kommune. Mod Ingerslevsgade fandtes oprindeligt et stort ekspeditionslokale med plads til personalet bag luger bagerst i lokalet og

ellers underinddelt med spanske vægge og udstyret med døre i alle udbygninger og nicher, så der var nem ind- og udgang samt cirkulation for de arbejdsløse. Mod Staldgade fandtes kontorer, personale-spisestue, arkiver m.m. i to etager.

— KILDER

Arkitektonisk beskrivelse af Den Hvide Kødby af Kirsten Jørgensen og Ola Wedebrunn. Rapport til Kulturarvsstyrelsen, 2006

Bygningsmanual for Den Hvide Kødby med værdianalyse. Foreløbig udgave 2011. Københavns Kommune i samarbejde med Kulturstyrelsen, Barfoed & Rasmussen Arkitekter og Erik Møller Arkitekter.

Den Hvide Kødby. Lokaltetsbeskrivelse af Henrik Harnow og Caspar Jørgensen, 1993. Fredningsoplysninger, FBB.

Københavns Museum. Uddrag af rapporten Industrisamfundets kulturarv. Kødbyen, årstal ukendt s. 43-48 med litteraturliste. Se www.copenhagen.dk/Industrisamfundets_kulturarv_kodbyen.pdf. (Københavns Museum)

Byggesag for ejendommen Ingerslevsgade 50 i Københavns Kommunes Byggesagsarkiv.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi ligger bl.a. i, at Den Hvide Kødby i sammenhæng med de ældre dele af Kødbyen udgør en slags by i byen. Det skyldes dens arkitektoniske og kulturhistoriske egenart med nogle store ret lukkede bygningskomplekser beregnet for fødevarerproduktion, som der kun er få adgangsveje til, og hvis bygninger væsentligst åbner sig mod interne gader og pladser. Den Hvide Kødby står også med sit lave udstrakte sammenhængende hovedanlæg af hvidmalede kubiske bygningskroppe, flade tage og et stærkt horisontalt præg i skarp kontrast både til de ældre dele af Kødbyen i gult murværk med stejle tage og især de omkringliggende 5-6 etagers høje boligkarréer af traditionel brokvartertype. Kendetegnende er også, at selvom Den Hvide Kødby i begyndelsen fungerede sammen med de ældre dele af Kødbyen, vender den ”ryggen” til dem og viser dermed, at den var tænkt som en selvstændig enhed baseret på en ny tids idealer. Kun Slagtehallens gule murværk mod Staldgade signalerer en vis samhørighed med det ældre anlæg, men udtrykker samtidig modernitet med sin synlige betonkonstruktion og flade tage.

Den miljømæssige værdi er i den urbane skala ligeledes knyttet til den klare overgang mellem baneterrænet, karrebebyggelserne og produktionsanlægget, samt til de helstøbte indre byrum.

En miljømæssig værdi er også den åbne karakter af det formelle symmetriske og hierarkiske hovedanlæg med de kundeorienterede dele. Fra de lave symmetriske fløje ud mod Halmtorvet, gennem de to butiksgader til Flæsketorvet, hvis store åbne pladsdannelse også fortæller om behovet for at sikre gode til- og frakørselsforhold og parkeringsmuligheder for kunderne til kødproduktionen. Åbningen mod Halmtorvet spiller også fint sammen med de nye udadvendte kulturelle og kreative funktioner i Den Hvide Kødbymiljø og det indre Vesterbros livlige storbymiljø med cafeer, butikker etc.

Anderledes i de tidligere produktionsområder, der lukker sig mod omverdenen med sekundære produktionsbygninger langs Ingerslevsgade og kun en enkelt indkørsel mellem Den Grå og Hvide Kødbymiljø til hovedanlæggets bagside. Den blokerede tunnel ved Dybbølsbro, det lange gårdrum og perronerne fortæller også fortsat om, hvordan produktionsdyrene tidligere blev transporteret ind ad bagvejen til Slagtehallen og dermed om jernbanens betydning for Kødbymiljøens ældre historie.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Den Hvide Kødbymiljø er et unikt dansk industrianlæg, der afspejler 1930'ernes forsøg på en fuldstændig og detaljeret planlægning af processen med kødproduktion fra de levende kreaturers ankomst med jernbanen til slagtehallen over forskellige stadier af kødproduktion til salg af færdige kødprodukter i engrosbutikkerne. Det fortæller desuden sammen med Den Brune og Grå Kødbymiljø historien om tre epoker af den industrielle udvikling i den animalske fødevarerproduktion i Danmark gennem mere end 100 år. I 2005-06 udnævnte Kulturarvsstyrelsen Kødbymiljøen til et af 25 industriminder med særlig national betydning.

Den Hvide Kødbymiljø kan også ses som symbol på arkitekternes og ingeniørernes planlægningsidealer under den anden industrialiseringsbølge fra 1890 til 1950 med et rationelt gennemtænkt produktionsflow, en erkendelse af hygiejnes vigtighed, nye industrialiserede byggeprocesser og –materialer og et arkitektonisk udtryk, der signalerede kølighed, renhed og stramhed.

Stilistisk repræsenterer Den Hvide Kødbymiljø et tidligt eksempel på den internationale funktionalisme i Danmark og kan - sammen med Bellevue og Københavns Lufthavns første lufthavnsbygning - ses som et hovedværk indenfor stilretningen. Karakteristisk er de kubiske inspirerede bygningskroppe med visuelt flade tage, de horisontale linjer, de skarpe kanter, de lange ubrudte hvide murflader, de tætsiddende vinduer med karakter af vinduesbånd og enkle geometriske former som cirkler og buer i detaljerne. Kun tyre-relieffet bryder med tanken om rene flader uden dekoration, selvom den funktionelt betinge-

de skiltning kan ses som dekorative elementer på murfladerne. Kendetegnende er også brugen af in situ støbt jernbeton, industrielt fremstillede bygningsdele som vinduer, døre, elevatorer etc., den modullignende gentagelse og repeterende karakter af bygningselementerne.

Materialerne er også typiske for tiden og det stilistiske udtryk med hvidmalede betonvægge, der står glatte i det ydre, mens tydelige aftryk af forskallingsbrædderne i bl.a. Slagte- og Flæskehallenens lofts-konstruktion udtrykker bygningernes funktionsprægede karakter. Brugen af industrialiserede vinduesrammer i stål og rengøringsvenlige klinker og fliser er andre udtryk for funktionalitetens og hygiejnes betydning i anlægget, men ligger samtidig fint i forlængelse af tidens ønske om at udtrykke renhed og stramhed.

Kødbyens historie er fortsat aflæselig i anlægget. Det gælder den hierarkiske opbygning af helheden med vigtige funktioner i midteraksen, den lukkede karakter af de tidligere produktionsområder og åbningen mod Halmtorvet, der giver adgang til de kundeorienterede funktioner med butikker og god plads til trafik og parkering af cykler, biler og lastbiler i boderne og på det store rummelige Flæsketorv. De store baldakiner på Flæskehallen og markiserne over butikkerne havde også til opgave at skærme mod sol, regn og sne under af- og pålæsning af kødvarerne.

Samtidig er det arkitektoniske program så velgennemtænkt i den formelle og stringente arkitektur ud til de kundeorienterede områder, at helhedsoplevelsen ikke er ødelagt i forbindelse med forhøjelser af randbebyggelsen. Udtrykket er i det væsentlige bevaret blot ved at gentage formsproget og materialevalget fra det oprindelige anlæg i de forhøjede bygninger.

Anderledes ustruktureret har tilføjelser og ombygningerne været på randbebyggelsens gårdsider, men de fortæller om et levende miljø med ændrede funktionsbehov gennem tiden. De markante elevatorers udformning peger også tilbage på anlæggets industrielle fortid.

Randbebyggelsens butiksfacader og den bevarede indretning med klinkegulve og -vinduespodier, flisebeklædte vægge, kødkroge, kassefunktioner, kølerum etc. vidner også fortsat om deres nuværende og tidligere brug til kødforarbejdning og -salg.

Selvom jernbaneforbindelsen for længst er afbrudt og skinnerne fjernet fornemmes denne del af historien stadig i det langstrakte gårdsrum bag Flæske- og Slagtehallen med de overdækkede perroner, hvor kvæget tidligere blev aflæsset og den blokerede tunnel ud til jernbaneterrænet. Maskinhallens fortsatte funktion som hjerte for Kødbyens vidtstrakte køleanlæg er udtryk for en ubrudt tradition, og

selvom produktionsudstyret er forsvundet fra Talgsmelteriet er mange træk bevaret fra bygningens industrielle fortid.

Slagtehallens tilbagetrukne position og bygningens klare funktionelle karakter med en stor velbelyst midterhal omgivet af diverse kølerum, gangarealer, trapper, baderum, kontorlokaler m.m. vidner også om bygningens tidligere brug. Karakteristisk er også de praktiske rengøringsvenlige gulve og vægflader. I forbindelsesgangen fortæller transportskinnerne til dyrekroppe på vej mod Flæskehallen en vigtig historie.

Kontorbygningens utraditionelle facade med en lang række af regelmæssige udbygninger mod Ingerslevsgade minder også stadig om dens tidligere brug som kontrolbygning for arbejdsløse, hvor opdeling og nem cirkulation blev vægtet højt ved bygningens udformning.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den Hvide Kødby er i hovedanlægget anlagt over en klar og formel helhedsplan præget af symmetri og en hierarkisk opbygning i de udadvendte kundeorienterede funktioner. Hierarkiet viser sig bl.a. i de to store betydningsfulde hallers placering i midteraksen, i randbebyggelsens stigende etagehøjde fra Halmtorvet til Flæsketorvet og i de smallere gaderum i Høker- og Slagterboderne, der leder frem til den store centrale plads i anlæggets midte, hvor randbebyggelsen vider sig ud, så der skabes et monumentalt U-formet rum omkring Flæskeshallens store bygningskrop. Med Flæskeshallens reliefprydede gavl vendt mod ankomstvejen og den store centralplads signaleres anlæggets kulmination. Også hallernes særegne arkitektur understreger deres betydning i anlægget og bidrager til at skabe variation i det ellers arkitektonisk homogene anlæg.

Den bevidst gennemførte komposition viser sig også i den konsekvente repetition af bygningselementer i randbebyggelsen ud mod torvet og boderne: De sammenhængende butiksfacader og ovenover mur- og vinduesbånd med standardiserede industrielt fremstillede vinduer, døre, markiser etc. samt den stringent ensartede og gennemarbejdede detaljering, der udtrykker høj kvalitet. Regelmæssighed præger også Fjerkræhallen med den synlige bygningskonstruktions markante betonbuer og Flæskeshallens vinduesbånd og taktfaste række af shedtage med trekantede gavle ud mod Flæsketorvets sider.

Karakteristisk er også bygningskroppenes kubisk inspirerede form, der skyldes de lave taghældninger, som de fleste steder er usynlige fra gadeplan. Sammen med anlæggets langstrakte form, relativ lave bygningshøjde i forhold til byrummene, de fortløbende mur- og vinduesbånd i bebyggelsen bibringer det tillige helheden et udpræget horisontalt præg. Med butiksfadernes let fremspringende vindues-

partier, der får et svævende præg over den grå sokkel, skabes der også en let reliefvirkning i hovedfacaderne. Anderledes dybde får bygningskroppene af baldakiner og markiser, der samtidig skaber et spil af lys og skygge.

Proportionerne i den formelle del af anlægget er gennemarbejdede fra helheden med de store bygningsvolumener i forhold til byrummene over facadernes opbygning til detaljerne i de enkelte standardiserede bygningsselementer.

Med til helhedsindtrykket hører også den konsekvente farveholdning med de hvidmalede mure, butiksfacaderne med enzianblå og hvide vinduer, døre og markiser og de enzianblå vinduer i de øvre etager. Dertil kommer materialernes struktur med glatte betonflader og store glaspartier, der er med til at understrege et indtryk af renhed, der var vigtigt for et produktionssted af fødevarer.

Anlægget har kun et enkelt egentligt dekorativt element i form af Utzon-Franks tyrerelief. Alligevel får skiltningen på de hvide murbånd og oven på baldakinerne med den udbredte brug af ophøjede eller fritstående bogstaver og logoer i sorte, blå og røde farver også karakter af dekoration og medvirker til at bryde strengheden og alvoren i anlægget. Samtidig bidrager skiltningen til den lette reliefvirkning i butiksfacaderne.

Hierarkiet viser sig også i den gennemførte arkitektoniske bearbejdning af den publikumsvendte del af anlægget i modsætning til arkitekturen i de interne produktionsområder, som er funktionelt betinget frem for indrettet efter formelle krav. Det gælder bl.a. vinduer, døre og elevatorer på randbebyggelsens gårdfacader. Baggårdene er også præget af mange tilfældige tilbygninger og udhuse. Den funktionelle indretning gør sig tillige gældende på hovedanlæggets bagside og de tre fritliggende bygninger mod jernbaneterrænet. Alligevel opretholdes et arkitektonisk fællespræg også her ved en videreførelse af de kubiske bygningsvolumener, farveholdningen, de hvidmalede glatte murflader og udstrakt brug af de samme standardiserede industrielt fremstillede vinduer og døre som i de mere formelle dele af anlægget, om end de her er af varierende størrelse. De udvendige blåmalede elevatorer i jernskelet indgår desuden som fremtrædende arkitekturelementer i gårdene.

Selve planen var trods sine formelle sider med symmetri og hierarki funktionelt velgennemtænkt med et flow gennem det store sammenhængende anlæg fra dyrenes ankomst ved slagtehallens perroner, slagtning i slagtehallen til viderebearbejdning i Flæskehallen og randbebyggelsen og endelig salg fra butikkerne. Maskinhallen med køleanlæg og det ildelugtende talgsmelteri indgik derimod ikke i den formelle del af helhedsplanen.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

Til de bærende fredningsværdier hører Den Hvide Købys karakter af en ”by i byen” med det store lave, udstrakte bygningskompleks i et sammenhængende, ensartet og konsekvent formsprog og de rummelige pladsdannelser. Væsentlige fredningsværdier er også:

- 1) hovedanlæggets formelle, hierarkiske og symmetriske opbygning i de kundeorienterede funktioner med randbebyggelsens stigende etagehøjde fra Halmtorvet til Flæsketorvet kulminerende i Flæsketorvets centralplads med Flæskehallens reliefprydede gavle og de to store betydningsfulde haller i akse.
- 2) Fjerkræhallens markering mod Halmtorvet og dens synlige bygningskonstruktion med de fremtrædende betonbuer og mellemliggende glatte skaller på langsiderne samt de tværgående ovenlysvinduer i taget.
- 3) Flæskehallens store fremskudte bygningskrop med balkoner, vinduesbånd og shedtagenes geometriske former af trekantede gavle udstyret med runde vinduer.

De bærende fredningsværdier knytter sig også til det karakteristiske formsprog med de kubisk inspirerede hvidmalede bygningskroppe med flade tage, skarpe kanter, horisontale linjer og en repeterende brug af bygningslementer. I hovedfacaderne mod boderne og Flæsketorvet med sammenhængende butiksfacader og i etagerne ovenover mur- og vinduesbånd, de standardiserede industrielt fremstillede vinduer, døre, markiser etc. med en stringent ensartet detaljering. Andre væsentlige træk er de tidstypiske bygningsmaterialer: in situ støbt jernbeton – glat eller med tydelige spor af forskallingsbrædder afhængig af placering – ensartede industrielt fremstillede stålvinduer og indvendigt rengøringsvenlige materialer som klinker og fliser samt ældre trapper med jernrækværk. Med til helhedsindtrykket hører også den gennemarbejdede proportionering fra helhed til detalje og den konsekvente farveholdning. Skiltningens placering og karakter hører også til de bærende fredningsværdier.

På randbebyggelsens bagside og på de sekundære bygninger mod gårdene, Staldgade og Ingerslevsgade er brugen af vinduer og døre i stil med hovedfacadernes, de blå/hvide farver og de markante industriellelevatorer i jernskelet bærende fredningsværdier. Det gælder også slagtehallens tilpassede facade mod Den Brune Købby og indvendigt den store velbelyste midterhal, de rengøringsvenlige, slidstærke gulve og vægflader samt de ældre skinner m.m. til transport af dyrekroppe under kødproduktionen. Også perronerne på hovedanlæggets bagside fortæller en væsentlig historie.

Hertil kommer de bevarede dele af de oprindelige planløsninger og rumfordelinger i alle bygningerne samt alle oprindelige og ældre bygningsdele og –detaljer som vidner om bygningernes oprindelige funktioner.

— ANBEFALINGER

Det anbefales at facaderne mod Halmtorvet følger hovedanlæggets karakter, hvad angår arkitektonisk udtryk, farver og skiltning. Det er også ønskeligt, at Fjerkræhallens store rum genskabes i sin fulde højde, og at de blændede tagvinduer fritlægges.

I forbindelse med en eventuel senere funktionsændring kan det også anbefales, at Flæskehallens indre rumvolumen søges genskabt eller i det mindste synliggjort. Ved en fornyelse bør indgangspartiet tilpasses anlæggets formsprog bedre. Det er også ønskeligt, at de runde vinduer/åbninger i shedtagene igen bliver tydeligt markeret med blå rammer.

Det anbefales tillige, at markiserne tilbageføres som en integreret del af butikkernes vinduespartier.

Den til enhver tid gældende og opdaterede beskrivelse af Fredningsværdierne i Købbyen kan findes på Kulturstyrelsens hjemmeside: <https://www.kulturarv.dk/fbb/sagvis.pub?sag=3102265>